

DAR KARTĄ APIE DVIGARSIŲ DĖMENŲ *i*, *u* KIEKYBĘ: AR TIKRAI NEILGĖJA BENDRINEI KALBAI ARTIMIAUSIAME ŠNEKTŲ AREALE?

Once Again on the Quantity of Elements *i*, *u* in Mixed Diphthongs: Do They Really
Not Lengthen in the Dialect Area Closest to the Standard Language?

RIMA BAKŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

El. paštas: rima.baksiene@lki.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6716-0776>

Mokslinių tyrimų kryptys: eksperimentinė fonetika, fonologija, geolingvistika.

<https://doi.org/10.35321/bkalba.2025.98.05>

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama dvigarsių dėmenų *i*, *u* kiekybė vakarų aukštaičių kauniškių šiaurvakarinėje dalyje, apimančioje Jurbarko, Šakių ir Vilkaviškio šnektas, kurių fonologine ir prozodine sandara dažniausiai remiamasi ir kodifikuojant bendrinės tarties normas. Dėl šio tipo akūtinų dvigarsių norminio tarimo pastarąjį laikotarpį aktyviau diskutuota prieš keletą metų, teikiant tarptautinės fonetinės abėcėlės (TFA) rašmenų rinkinį bendrinei lietuvių kalbai. Tuomet numatyta, kad pirmieji dėmenys gali būti ir trumpieji, ir pusilgiai, kalbant laisvesniu stiliumi. Tačiau klausimas vis dar išlieka galutinai neišspręstas, todėl svarbu toliau tirti šių dvigarsių prozodinius požymius šnektose, tradiciškai laikytose dėmenų *i*, *u* neilginančiu plotu, išsiskiriančiu iš visos lietuvių kalbos sistemos.

Remiantis tyrimų, atliktų eksperimentinės fonetikos metodais, rezultatais ir įvertinus juos statistiniu Studento kriterijumi, straipsnyje daroma išvada, kad šiaurinėje kauniškių dalyje, Jurbarko ir iš dalies Šakių apylinkėse, tiek akūtinų, tiek cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys *i*, *u* laikytini pusilgiais, o akūtinų dėmenų ilginimas aprašomame plote stiprėja einant siaurės kryptimi. Į nustatytus kauniškių prozodijos dėsningumus neabejotinai atsižvelgtina ir teikiant bendrinės tarties norminius variantus.

ESMINIAI ŽODŽIAI: lietuvių tarmės, vakarų aukštaičiai kauniškiai, priegaidė, mišrusis dvigarsis, balsio kiekybė.

ABSTRACT

The article analyses the quantity of the elements of mixed diphthongs *i* and *u* in the northwestern part of the Western Aukštaitian subdialect of Kaunas, encompassing the local dialects of Jurbarkas, Šakiai, and Vilkaviškis. The phonological and prosodic structure of these regional dialects is most commonly used as a basis when codifying the norms of standard pronunciation. There is still ongoing debate about the established pronunciation of the acute syllables of this type in the standard language (whether they are short or semi-long), so it is essential to identify their prosodic features in those local dialects that have traditionally been considered an area where the elements *i* and *u* do not lengthen and which stands out from the rest of the Lithuanian language system.

Based on the findings of studies conducted using experimental phonetic methods and evaluated with the statistical Student's *t*-test, it can be concluded that in the northern part of the Kaunas subdialect, specifically the Jurbarkas area and partly the surroundings of Šakiai, the elements *i* and *u* in both acute and circumflex mixed diphthongs should be considered semi-long. Moreover, the lengthening of acute elements

Copyright © 2025 Rima Bakšienė. Published by the Institute of the Lithuanian Language. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. // Išleido Lietuvių kalbos institutas. Šis straipsnis yra atviros prieigos, platinamas pagal „Creative Commons“ priskyrimo licencijos sąlygas, leidžiančias neribotai naudoti, platinti ir atkurti turinį bet kokioje laikmenoje, nurodant autorių ir šaltinį.

Received: / Gauta: 2025-04-22. **Accepted: / Priimta:** 2025-05-25.

becomes more pronounced as we move northward within the described area. The identified prosodic patterns of the Kaunas subdialect should undoubtedly be taken into account when establishing standard pronunciation variants.

KEYWORDS: Lithuanian dialects, Western Aukštaitian of Kaunas, pitch accent, semi-diphthong, vowel quantity.

ĮVADAS

Vakarų aukštaičių kauniškių šiaurinės šnektos dialektologų darbuose visuotinai nurodomos kaip artimiausios lietuvių bendrinei kalbai (Zinkevičius 1994: 27–29; 2006: 165–167; LKTCh 2004: 38; VAKKA 2005: 36–38 ir kt.), jų fonologine sandara įprastai remiamasi ir kodifikuojant bendrinės tarties normas (plačiau žr. Pupkis 2020: 14–18; Bielinskienė ir kt. 2014: 24–34). Nors XXI a. pradžioje radęsi nuomonių, kad bendrinės kalbos formavimuisi dėl įvairių veiksnių aktualesnis tampa didmiesčių, ypač sostinės, tarties pagrindas (žr. Vaicekauskienė 2017; Čičirkaitė 2019 ir kt.; kritiką žr. Pupkis 2020: 117–146), tradiciškai bendrinės kalbos taisyklingumas vis dar vertinamas gretinant ją su kauniškių šiaurinės dalies fonologine sistema. Vienas iš lietuvių bendrinei tarčiai iki šiol aktualių garsyno elementų yra akūtiniai dvigarsiai su dėmenimis *i*, *u* – dėl jų tarimo kalbos normintojų nemažai diskutuota (apžvalgą žr. Pupkis 2020: 170–173), tačiau pagrindiniu norminiu variantu vis dar teikiamas tokių dvigarsių tarimas neilginant šių dėmenų, išlaikant juos trumpus, nors kaip laisvesniojo stiliaus variantas jau teikiamas ir kiek pailgintas tarimas (žr. VLKK 2021).

Absoliučiai daugumai lietuvių šnektų atstovų aptariamąsios pozicijos dvigarsius yra įprasta tarti pailginant (žemaičiams – ir paplatinant) jų dėmenis *i*, *u*. Kaip vienintelis neilginantis plotas tradiciniuose tarmėtyros darbuose buvo apibrėžiamos būtent kauniškių šnektos apie Vilkaviškį, Šakius ir Jurbarką, taip pat Klaipėdos krašto aukštaičių ir vakarų aukštaičių šiauliškių nedidelės dalys (žr. LKA 1982: žemėl. Nr. 20). Ši nuostata pradėta nuosekliau kvestionuoti Lietuvoje išplėtojus eksperimentinės fonetikos metodais grįstus tarmių tyrimus, o ypač XXI a. pradžios eksperimentininkų, daugiausia profesoriaus Alekso Girdenio mokinių, darbuose (apžvalgą žr. Bakšienė 2014: 197). Tačiau galutinai į klausimą, kokios trukmės yra akūtiniai dėmenys *i*, *u* minimose kauniškių šnektose, vis dar nėra atsakyta, todėl straipsnyje grįžtama prie išsamesnio eksperimentinio šių garsinių vienetų tyrimo.

Tyrimo **tikslas** – eksperimentinės fonetikos tyrimų metodais išanalizuoti vakarų aukštaičių kauniškių šiaurvakarinės dalies dvigarsių dėmenų *i*, *u* trukmę ir remiantis statistiniais parametrais įvertinti jos sąsajas su priegaidėmis. Kelti tyrimo **uždaviniai**: 1) nustatyti konkrečius tirtų šnektų dvigarsių dėmenų *i*, *u* kiekybės požymius; 2) remiantis gautais trukmės duomenimis, apžvelgti viso šiaurvakarinio (tradiciškai neilginančiojo) VAK¹ arealo aptariamųjų dėmenų kiekybės santykius; 3) aptarti bendruosius šio tipo dvigarsių dėmenų kiekybės dėsniumus ir atsakyti į klausimą dėl jų galimo ilgino / neilginimo analizuojamame plote.

Tiriamąją **medžiagą** sudarė aptariamojo VAK arealo kraštinių šnektų – Jurbarko ir Vilkaviškio – tiksliniai garso įrašai. Iš abiejų šnektų įrašyta po 6 diktorius (3 vyrus ir 3 moteris, gimusius ir augusius tiriamosiose vietovėse, gerai mokančius vietinę šnektą, vidutinio amžiaus – vidurkis ~53 m.). Akūtiniai ir cirkumfleksiniai² dvigarsiai su dėmenimis *i*, *u* tyrimui įrašyti šiuose dirbtiniuose sakiniuose: *sulūžo t̃iltas per upę : da(r) š̃iltas tas puodas; jai skirtas buvo : rudenį skiřsta tos rankos; labai k̃imsta tas vaikas : kietai k̃imřtas tas skilandis; vakar sp̃intą pirkom : vasarą sp̃iřta tos musės; tiesiog (už)p̃ultas to brudo : visas pul̃kas atėjo;*

¹ Visus sutrumpinimus žr. straipsnio pabaigoje.

² Įvertinti akūtinių dvigarsių pirmųjų dėmenų trukmę galima tik juos lyginant su atitinkamų cirkumfleksinių dvigarsių dėmenimis, ypač tai svarbu šnektose, turinčiose tęstinę priegaidę.

jau (pa)kùrtas tas pečius : visas tuřtas prapuolė; buvo (pa)stùmtas tas stalas : jis visai kumřpas buvo; pas mus Kùncą atėjo : vasarą (at)kuřta tas vaikas. Įrašai daryti 2014 m.³, dalyvaujant straipsnio autorei ir po vieną vietinių šnektų atstovę, kurios pasakydavo reikiamą sakinį, o diktorius 3–5 kartus laisvai jį pakartodavo. Analizuojant medžiagą atmesti nepavykę bandymai, kiekvieno dvigarsio tyrimui imta po 3 diktoriaus pakartojimus, iš viso ištirtos 288 realizacijos (144 akūtiniai ir 144 cirkumfleksiniai dvigarsiai). Gauti rezultatai papildomai lyginami su ankstesniais metais atliktais Šakių šnektos tyrimais, siekiant kompleksiskai apimti visą akūtinių dėmenų *i, u* potencialiai neilginantį plotą.

Atliekant tyrimą, dirbta eksperimentinės fonetikos **metodais**: kompiuterine programa PRAAT reikiami garsai segmentuoti, išmatuota segmentų trukmė, vėliau duomenys apdoroti kompiuterine programa EXCEL – ja skaičiuoti trukmės reikšmių vidurkiai, braižyti grafikai. Skaičiuota absoliučioji viso dvigarsio ir pirmojo dėmens trukmė milisekundėmis (ms) ir santykinė pirmojo dėmens trukmė procentais nuo viso dvigarsio trukmės⁴. Lyginamos trukmės imtys įvertintos eksperimentinės fonetikos moksle dažnai naudojamu statistikos parametru – vadinamuoju Studento kriterijumi (angl. *t Test*), kuris parodo, ar dviejų lyginamų grupių skirtumas yra statistiskai reikšmingas. Statistinis vertinimas taip pat atliktas programa EXCEL, pasirenkant komandas *Data > Data Analysis > t-Test: Two-Sample Assuming Equal Variances*. Trukmės duomenis pasirinkta vaizduoti informatyviomis stačiakampėmis diagramomis, jose taip pat atsispindi tam tikri lyginamų imčių statistiniai parametrai: pirmasis ir trečiasis kvartilai, mediana, vidurkis, minimumų, maksimumų ir išskirčių reikšmės (plačiau žr. Kruopis 1993; Čekanavičius, Murauskas 2000; Lapinskas 2010).

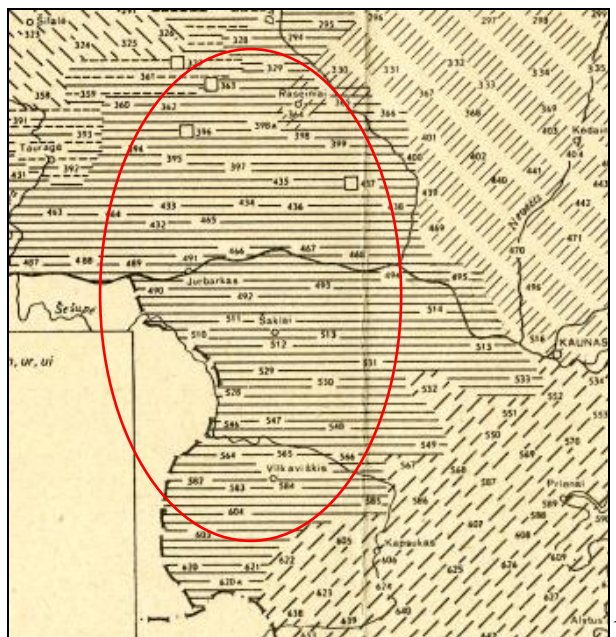
Vertinant tyrimo **naujumą** ir **aktualumą**, pirmiausia minėtina tai, kad visas aptariamųjų dėmenų neilginantis kauniškių plotas analizuojamas kompleksiskai. Šį plotą sudaro trys ryškesni arealai – Vilkaviškio, Šakių ir Jurbarko, kuriems, be juos vienijančio neilginimo, būdinga ir gana daug skiriamųjų bruožų (plačiau žr. Bakšienė 2022), todėl atsakant į klausimą, kokios trukmės yra aptariamieji dvigarsių dėmenys, būtina išanalizuoti visų arealų duomenis. Naujas, išsamus kauniškių dvigarsių trukmės tyrimas būtų aktualus kodifikuojant ir bendrinės tarties normas, nes, kaip minėta, šiuo norminimo aspektu vis dar nesama galutinės bendros nuomonės.

1. ANKSTESNIEJI KAUNIŠKIŲ DVIGARSIŲ TYRIMAI

Vakarų aukštaičių kauniškių dvigarsių dėmenų *i, u* trukmės klausimas nėra naujas, jam dialektologų buvo skiriama dėmesio ne viename ankstesniame darbe. Kaip jau užsiminta įvade, kapitaliniuose ir chrestomatiniuose XX a. tarmėtyros veikaluose, kuriuose šnektų ypatybės dažniausiai aprašytos tik remiantis klausa, šiaurinės ir šiaurvakarinės kauniškių šnektos (A. Salio klasifikacijos – dalis šiaurinių vakarų aukštaičių, veliuoniškiai, zanavykai ir dalis vakarinių kapsų) buvo išskiriamos iš viso lietuvių kalbos ploto, teigiant, kad akūtinių dvigarsių dėmenys *i, u* čia neilgėja, išlieka trumpi (LKA 1982: žemėl. Nr. 20; žr. 1 pav.).

³ Nedidelė dalis šios medžiagos jau analizuota, žr. Bakšienė 2014.

⁴ Aptariant santykinę trukmę, gali būti skaičiuojama ir kokią viso žodžio dalį sudaro aptariamasis segmentas (plg. Švageris 2015: 12 ir kt.), tačiau šiuo atveju nebuvo galima to padaryti, nes tiriamosios poros nebuvo absoliučiai minimalios, skyrėsi ne tik priegaide, bet ir kitais garsais, garsų skaičiumi ir pan. Procentais, o ne kitais santykiniais vienetais, pasirinkta trukmės duomenis išreikšti ir dėl to, kad buvo derintasi prie ankstesnių tyrimų, norint palyginti kelių šnektų rezultatus.

1 pav. Akūtinių dvigarsių dėmenų *i*, *u* neilginančios kauniškių šnektos (fragmentas iš LKA 1982: žemėl. Nr. 20)

Lietuvoje išplėtojus eksperimentinės fonetikos tyrimus, tarmių ypatybės pradėtos verifikuoti iš naujo, pasitelkiant objektyvesnę metodologiją. XXI a. pradžioje atlikta nemažai kauniškių garsyno eksperimentinių tyrimų, tarp jų dėmesio skirta ir dvigarsių dėmenų *i*, *u* trukmės klausimui. Šių tyrimų išvadose beveik visuotinai teigta, kad akūtinių dvigarsių dėmenys aprašomajame plote pailgėja, tampa pusilgiai, tačiau išlaiko trumpojo balsio kokybę – ilgėdami jie linkę ne siaurėti, kaip visame pietrytinių lietuvių kalbos šnektų areale, o platėti, panašiai kaip vakarinėse žemaičių šnektose, tik plėtėjimas esąs daug silpnesnio laipsnio.

Paminėtina ir tai, kad šiaurinėse kauniškių šnektose beveik visuotinai pusilgiais ir dažniausiai paplatėjusiais laikyti ir dėl tęstinės priegaidės pailgėję cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys *i*, *u*, pvz.: [ʔ¹u¹r¹ks]⁵ ~ *vilks*, [ʔ¹p¹r¹kt] ~ *piṛkti*. Taigi abiejų fonologinių priegaidžių skiemenyse šie dėmenys trukmės atžvilgiu traktuoti kaip lygiaverčiai, tęstinę priegaidę turinčiuose skiemenyse pailgėjimas vertintas netgi kaip ryškesnė ir sistemingesnė prozodinė ypatybė (plačiau žr. Bacevičiūtė 2004: 89; Bacevičiūtė, Leskauskaitė 2004: 12–14; Vaišnienė, Bacevičiūtė 2005: 292–302; apžvalgą žr. Bakšienė 2014). Tačiau dažniausiai minimuose darbuose analizuoti vienos kurios nors atskiros šnektos duomenys arba jie lyginti su minimus dėmenis akivaizdžiai ilginančios pietrytinės kauniškių dalies duomenimis, kompleksinio neilginančiojo ploto tyrimo atlikta nebuvo.

2. DVIGARSIŲ BENDROSIOS TRUKMĖS REZULTATAI

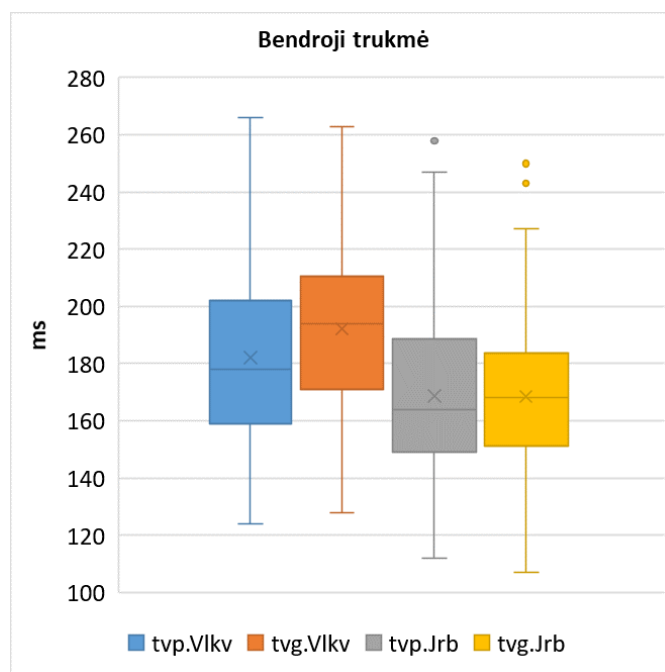
Pirmiausia analizuoti dvigarsių su dėmenimis *i*, *u* bendrosios trukmės matavimų rezultatai⁶. Žvelgiant į stačiakampes diagramas, vaizduojančias Vilkaviškio ir Jurbarko šnektų akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių bendrosios trukmės duomenų sklaidą (žr. 2 pav.), matyti, kad abiejose šnektose esama ir bendrybių, ir skirtingų trukmės dėsnų.

⁵ Dėl transkripcijos TFA ženklais žr. Bakšienė, Čepaitienė 2024.

⁶ Šioje dalyje aptariami tik absoliučiosios trukmės duomenys.

Abiem šnektoms bendra tai, kad cirkumfleksiniai dvigarsiai yra linkę būti ilgesni už akūtinius, tai pirmiausia rodo abiem atvejais aukštesnės medianų reikšmės. Tačiau skirtingas priegaides turinčių dvigarsių skirtumas pastebimai didesnis Vilkaviškio šnekte: čia akūtinių dvigarsių trukmės reikšmių epicentras yra 178 ms, cirkumfleksinių – 194 ms, o Jurbarko atitinkamai – 164 ir 168 ms. Vilkaviškio šnekte gana aiškiai skiriasi ir vidurkių reikšmės: akūtinių – 182 ms, cirkumfleksinių – 192 ms, Jurbarko šnekte vidurkių skirtumo apskritai nesama – tiek akūtinių, tiek cirkumfleksinių dvigarsių trukmės vidurkis yra 168 ms. Šnektų skirtumus akivaizdžiai atskleidžia ir pagrindinės trukmės reikšmių zonos, išsidėsčiusios tarp pirmojo ir trečiojo kvartilų (diagramos „dėžės“, atmetus „kojeles“): Vilkaviškio cirkumfleksinių dvigarsių pirmojo ir trečiojo kvartilų reikšmės yra pastebimai aukštesnės negu akūtinių, o Jurbarko abiejų priegaidžių dvigarsių pagrindinių reikšmių zonos sutampa, cirkumfleksinių dvigarsių duomenys visiškai patenka į akūtinių dvigarsių zoną. Taigi tikėtina, kad Jurbarko šnekte nesama reikšmingo skirtumo tarp akūtinių ir cirkumfleksinių aptariamąsios grupės dvigarsių bendrosios trukmės.

Diagramose matyti ir tai, kad Vilkaviškio šnekte apskritai visų matuotų dvigarsių bendroji trukmė yra didesnė negu Jurbarko, tačiau vertinant absoliučiosios trukmės duomenis tai nėra labai svarbus skirtumas, jis gali būti susijęs ir su individualiomis kalbėtojų savybėmis.

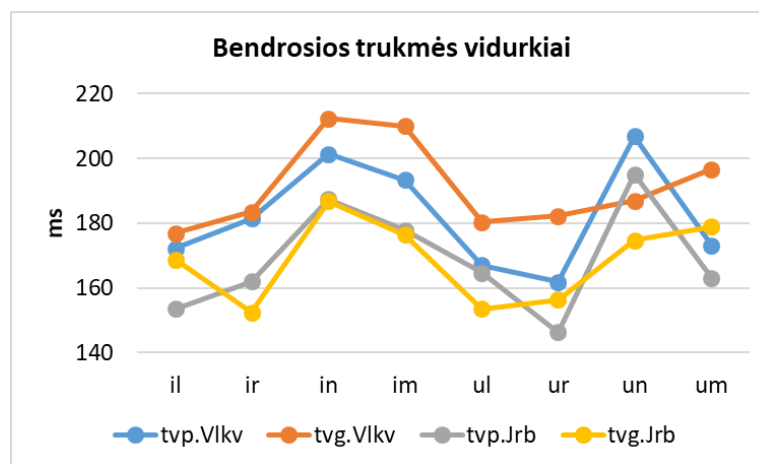
2 pav. Dvigarsių bendrosios trukmės reikšmių pasiskirstymas⁷

Lyginant skirtingas priegaides turinčių dvigarsių porų (*il* – *iľ*, *ir* – *iř*...) bendrosios trukmės vidurkius (žr. 3 pav.), matyti jau aptartos tendencijos (Vilkaviškio šnekte akivaizdžiai didesnis skirtumas tarp akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių; visi Vilkaviškio šnektos dvigarsiai linkę būti ilgesni negu Jurbarko), bet išryškėja ir naujų ypatybių, pagrindžiančių minėtus bendrus dėsningumus. Vilkaviškio šnekte 7 porose (iš lygintų 8) ilgesni yra cirkumfleksiniai dvigarsiai, tik vienu atveju (*ùn* – *uñ*) didesnės trukmės yra

⁷ Stačiakampėse diagramose viduryje esančios „dėžės“ vaizduoja imties reikšmių zoną tarp pirmojo ir trečiojo kvartilų. Mediana (vidurinė imties reikšmė; šiuo atveju, kai reikšmių skaičius yra lyginis (144), mediana gaunama apskaičiuojant dviejų vidurinių reikšmių vidurkį) pažymėta horizontalia linija, aritmetinis vidurkis – simboliu × „dėžės“ viduje. „Dėžių kojelių“ pradžia ir pabaiga sutampa su imties minimaliąja ir maksimaliąja reikšmėmis (plačiau žr. Lapinskas 2010).

akūtinis dvigarsis. Didžiausias akūtinio ir cirkumfleksinio dvigarsio skirtumas Vilkaviškio pavyzdžiuose užfiksuotas poros $\dot{u}m - u\dot{m}$ atveju (24 ms), mažiausias – tarp poros $\dot{i}r - i\dot{r}$ narių (3 ms). Jurbarko šnekteje santyčiai visai kitokie: net 5 porose iš 8 ilgesni yra akūtiniai dvigarsiai, tačiau jų trukmės skirtumai nuo cirkumfleksinių daug mažesni, išsiskiria tik akūtinis $\dot{u}n$, ilgesnis už atitinkamą cirkumfleksinį 20 ms. Apskritai matyti, kad Jurbarko šnekteje esama daugiau variavimo, tai leidžia įtarti, kad bendroji trukmė čia nėra reikšmingas požymis dvigarsių priegaidėms diferencijuoti.

Taip pat krinta į akis tai, kad abiejų šnektų bendroji dvigarsių trukmė (nepriklausomai nuo priegaidės) apskritai labai susijusi su jų sudaromaisiais garsais: dvigarsiai su antraisiais dėmenimis n, m (bendras trukmės vidurkis 189 ms) esti žymiai ilgesni už dvigarsius su l, r (166 ms).

3 pav. Atskirų dvigarsių bendrosios trukmės vidurkiai

Norint verifikuoti paveiksluose nustatytas tendencijas, atliktas statistinis trukmės imčių vertinimas vadinamuoju Studento kriterijaus testu (angl. *t Test*), bendrosios trukmės duomenys lyginti atskirai pagal priegaides ir pagal tiriamąsias vietas (žr. 1 lent.). Vertinime svarbiausi du statistiniai parametrai: p reikšmė (imčių skirtumas laikomas statistiškai reikšmingu, jei ji mažesnė už 0,05), Studento kriterijaus reikšmė (T) ir apskaičiuotoji kritinė 95 proc. tikimybės reikšmė (t) (statistiškai reikšmingas skirtumas patvirtinamas, kai $T > t$)⁸. Kaip papildomi parametrai gali būti svarbūs ir dispersijos ir standartinio nuokrypio (gaunamas ištraukus kvadratinę šaknį iš dispersijos) parametrai, rodantys, kiek tiriamosios imties reikšmės nutolusios nuo vidurkio (plačiau žr. Lapinskas 2010).

Lentelėse matyti, kad statistinis vertinimas patvirtino aptartus dėsningumus. Statistiškai reikšmingu laikytinas tik Vilkaviškio šnektos akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių skirtumas (žr. 1 lent.), nes šiuo atveju $p < 0,05$ (0,00733341), o T reikšmės didesnės už t (2,7006357 > 1,96829326). Jurbarko šnektos akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių bendrosios trukmės skirtumas vertintinas kaip statistiškai nereikšmingas, nes p reikšmė yra didesnė už 0,05 (0,9469643), o $T < t$ (0,0665778 < 1,9682933).

⁸ Kadangi vertinama dvipusė alternatyva, į minuso ženklą prie T reikšmės dėmesio kreipti nereikia.

1 lentelė. Dvigarsių bendrosios trukmės statistinis vertinimas

Vietovė Priegaidė Statistiniai parametrai	Vilkaviškis		Jurbarkas	
	Akūtas	Cirkumfleksas	Akūtas	Cirkumfleksas
Vidurkis (ms)	182,146	192,188	168,715	168,493
Dispersija	1030,545	960,321	903,702	700,573
Standartinis nuokrypis (ms)	32,102	30,989	30,062	26,468
Matavimų skaičius	144	144	144	144
T reikšmė	-2,7006357		0,0665778	
p reikšmė ($T \leq t$) (dvipusė alternatyva)	0,00733341		0,9469643	
t kritinė reikšmė (dvipusė alternatyva)	1,96829326		1,9682933	

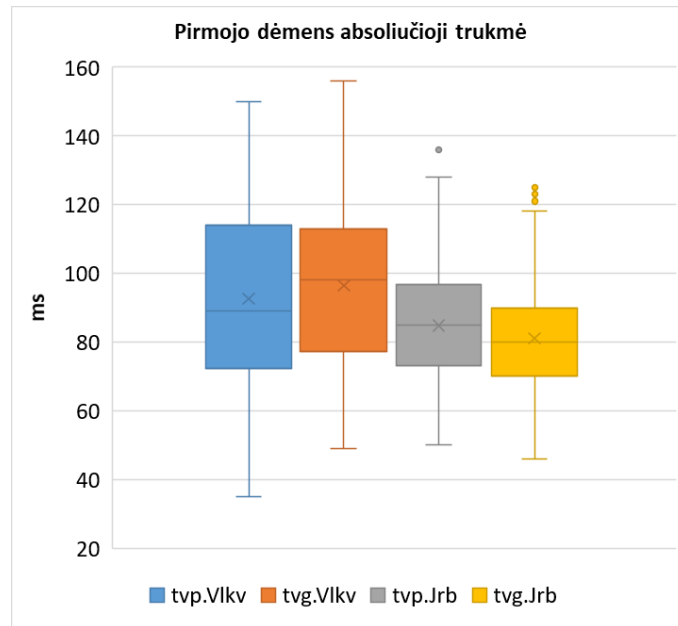
Apibendrinant Vilkaviškio ir Jurbarko šnektų dvigarsių su dėmenimis i , u bendrosios trukmės duomenis, svarbūs du dalykai: Vilkaviškio šnekte nustatyta statistiškai reikšmingai didesnė cirkumfleksinių dvigarsių trukmė ir Vilkaviškio šnekte apskritai visi dvigarsiai linkę būti ilgesni, palyginti su Jurbarko apylinkėmis. Jurbarko šnekte patikimų akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių skirtumų nenustatyta. Palyginus šiuos rezultatus su ankstesniais Šakių šnektos tyrimų duomenimis, galima pasakyti, kad bendrosios trukmės santykių modelis artimesnis Jurbarko ir Šakių apylinkėse: čia linkę būti ilgesni akūtiniai dvigarsiai su dėmenimis i , u , tačiau jų skirtumas nedidelis, statistiškai nereikšmingas, dvigarsių trukmės santykiai varijuoja priklausomai nuo skiemens centro sudaromųjų garsų (plačiau žr. Bacevičiūtė 2004: 86–88). Tikėtina, kad Vilkaviškio ir Jurbarko–Šakių arealų skirtumai nulemti pastarajame egzistuojančios tęstinės priegaidės⁹ (LKA 1982: žemėl. Nr. 106).

3. PIRMOJO DĖMENS ABSOLIUCIOSIOS TRUKMĖS REZULTATAI

Tiksliau atsakyti į klausimą, ar dėmenys i , u tiriamosiose šnektose ilgėja, tikėtasi išanalizavus pirmojo dvigarsių dėmens trukmę. Kaip jau minėta įvade, ištirti pirmųjų dėmenų absoliučiosios ir procentinės trukmės duomenys.

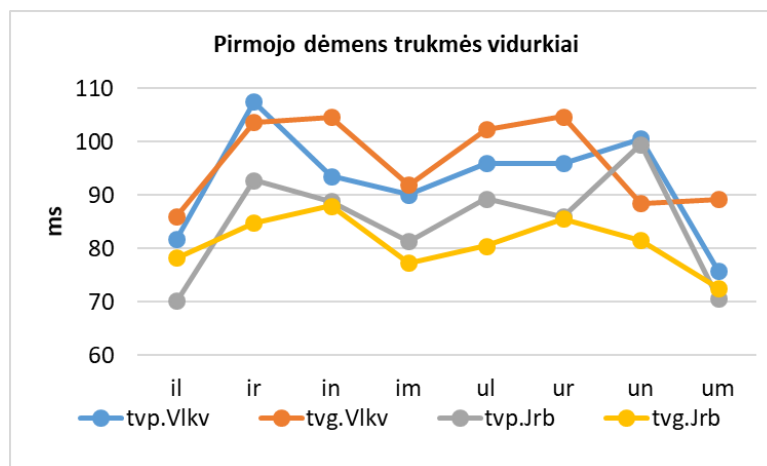
Absoliučiosios trukmės reikšmių stačiakampės diagramos (žr. 4 pav.) akivaizdžiai rodo nevienodą šnektų padėtį. Svarbiausi yra šie diagramose atskleisti dėsningumai: Vilkaviškio šnekte visų tirtų dvigarsių dėmenų trukmė yra kiek didesnė, tačiau tai absoliučiosios trukmės duomenys, kurie gali būti paveikti individualių kalbėtojų savybių ir kitų veiksnių; Vilkaviškio šnekte nematyti aiškesnio skirtumo tarp akūtinių ir cirkumfleksinių pirmųjų dėmenų: pirmojo kvartilio, medianos ir vidurkio reikšmės tarsi rodytų, kad ilgesni linkę būti cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys, tačiau jų reikšmių zona patenka į akūtinių dėmenų reikšmių zoną, jos visiškai sutampa; Jurbarko šnektos trukmės duomenų santykis aiškesnis ir stabilesnis: visi matomi parametrai – pirmasis kvartilis, mediana ir vidurkis – akūtinių dvigarsių atveju išsidėstę šiek tiek aukštesnių reikšmių zonoje, tad jų pirmieji dėmenys linkę būti kiek ilgesni, tiesa, skirtumas irgi nėra didelis, nes didžioji dalis akūtinių ir cirkumfleksinių dėmenų trukmės imčių sutampa.

⁹ Kaip matyti, dvigarsių dėmenų trukmė linkusi priklausyti nuo keleto veiksnių, labiausiai nuo konkrečios šnektos prozodinės sistemos, priegaidės ir galbūt nuo skiemens sudaromųjų garsų. Ateityje svarstyтина atlikti šių veiksnių diferencinės galios tyrimus, naudojant įvairesnius statistinius metodus, pavyzdžiui, dvifaktoriinę ar daugiafaktoriinę analizę, pastaruoju metu tyrėjų taikomą bendrinės kalbos garsų sąveikos modeliams nustatyti (žr. Švageris, Urbanavičienė 2024). Tačiau tai ne šio straipsnio, o platesnės apimties tyrimo objektas.

4 pav. Dvigarsių pirmojo dėmens absoliučiosios trukmės reikšmių pasiskirstymas

Nubraižius grafiką, vaizduojantį dvigarsių porų dėmenų vidurkių santykius (žr. 5 pav.), vėl patvirtinami anksčiau aptarti dėsniniai. Paveiksle matyti, kad Vilkaviškio šnekte 6 atvejais iš tirtų 8 porų didesni buvo cirkumfleksinių dvigarsių dėmenų vidurkiai; Jurbarko šnekte – 5 atvejais iš 8 didesni buvo akūtinių dvigarsių dėmenų vidurkiai. Tai patvirtina tendenciją, kad Vilkaviškio apylinkėse ilgesni linkę būti cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys *i*, *u*, o Jurbarko – akūtinių. Kita vertus, grafike matyti, kad vidurkių santykiai nėra stabilūs, esama ir priešingų aptartai tendencijai atvejų, kai kur trukmės skirtumas tarp akutinio ir cirkumfleksinio dėmens išvis labai menkas.

5 pav. Atskirų dvigarsių pirmojo dėmens absoliučiosios trukmės vidurkiai

Šios tyrimo dalies duomenys taip pat buvo įvertinti Studento kriterijaus testu (žr. 2 lent.). Remiantis jau anksčiau minėtais parametrais, galima teigti, kad skirtingas priegaidės turinčių dvigarsių dėmenų *i*, *u* absoliučiosios trukmės skirtumas galėtų būti laikomas statistiškai reikšmingu tik Jurbarko šnekte: čia $T(2,012787915) > t(1,968293255)$, o $p <$

0,05 (0,045073953), tačiau matyti, kad apskaičiuotosios statistinių kriterijų reikšmės nuo kritinių skiriasi nedaug, taigi ir lyginamų imčių skirtumas nedidelis. Vilkaviškio šnektos dvigarsių dėmenų i , u trukmės skirtumas pagal priegaidę pasirodė esąs statistiškai nereikšmingas: $T(1,299146024) < t(1,968293255)$, o $p(0,194940153) > 0,05$.

2 lentelė. Dvigarsių pirmojo dėmens absoliučiosios trukmės statistinis vertinimas

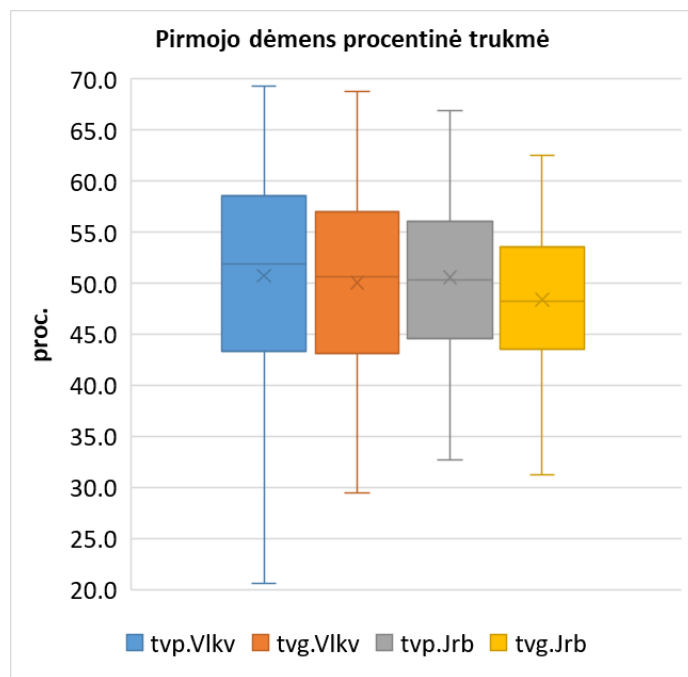
Vietovė Priegaidė Statistiniai parametrai	Vilkaviškis		Jurbarkas	
	Akūtas	Cirkumfleksas	Akūtas	Cirkumfleksas
Vidurkis (ms)	92,666	96,395	84,840	81,048
Dispersija	641,860	544,646	287,953	223,054
Standartinis nuokrypis (ms)	25,335	23,338	16,970	14,934
Matavimų skaičius	144	144	144	144
T reikšmė	-1,299146024		2,012787915	
p reikšmė ($T \leq t$) (dvipusė alternatyva)	0,194940153		0,045073953	
t kritinė reikšmė (dvipusė alternatyva)	1,968293255		1,968293255	

Apibendrinant šios dalies tyrimo rezultatus, galima teigti, kad lygintų šnektų dvigarsių su skirtingomis priegaidėmis pirmųjų dėmenų i , u santykiai nevienodi. Vilkaviškio šnektose dažniau ilgesni linę būti cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys i , u , tačiau jų trukmės skirtumas nereikšmingas statistiškai, taigi iš esmės akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys trukme šiose apylinkėse nesiskiria. Jurbarko šnektose ilgesni linę būti akūtinių dvigarsių dėmenys, jų trukmės skirtumas patvirtintas ir statistiškai. Lyginant su ankstesnių analogiškų Šakių šnektos tyrimų duomenimis, matyti, kad Šakių šnektos užima tarpinę padėtį: čia ilgesni dažniau esti akūtinių dvigarsių dėmenys i , u (panašumas su Jurbarko apylinkėmis), tačiau statistinių trukmės skirtumų tarp skirtingas priegaides turinčių dvigarsių dėmenų nenustatyta (panašumas su Vilkaviškio apylinkėmis) (plačiau žr. Bacevičiūtė 2002: 88–91). Taigi pirminiai duomenys rodo, kad akūtinių dvigarsių pirmųjų dėmenų i , u ilginimas šiaurvakarinėse kauniškių šnektose stiprėja einant šiaurės kryptimi.

4. PIRMOJO DĖMENS PROCENTINĖS TRUKMĖS REZULTATAI

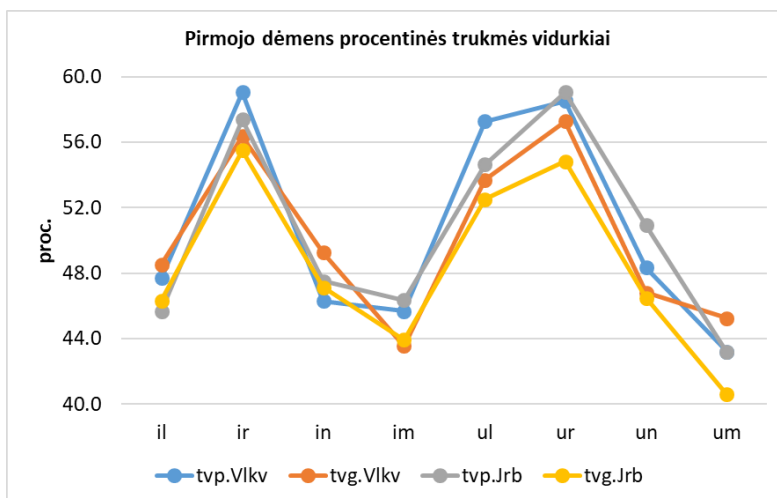
Analizuojant garsinių vienetų trukmę, dažniausiai remiamasi ne tiek absoliučiaisiais, kiek kokiais nors santykiniais duomenimis, nes jie yra žymiai objektyvesni ir subtilesni, mažiau veikiami kalbėtojo individualių savybių (plg. Pakerys 1982: 44). Kaip jau minėta, šiame tyrime pasirinkta analizuoti procentinę dvigarsių pirmojo dėmens trukmę, t. y. kokią dalį viso dvigarsio trukmės ji sudaro.

Iš dalies procentinės trukmės rezultatai patvirtino anksčiau aptartas tendencijas (pavyzdžiui, kad visų Vilkaviškio šnektos dvigarsių pirmieji dėmenys yra ilgesni negu Jurbarko), tačiau išryškino ir naujų dvigarsių santykių su priegaidėmis aspektų. Stačiakampėse diagramose (žr. 6 pav.) matyti, kad pagal procentinę trukmę abiejose lyginamose šnektose ilgesni linę būti akūtinių dvigarsių dėmenys i , u – visais atvejais tiek pirmojo kvartilio, tiek ir medianų bei vidurkių reikšmės yra didesnės. Tačiau Vilkaviškio šnektose akūtinių ir cirkumfleksinių dėmenų trukmės skirtumas vos pastebimas, trukmės reikšmių zonos iš esmės ištisai sutampa, o Jurbarko – skirtumas daug ryškesnis.

6 pav. Dvigarsių pirmojo dėmens procentinės trukmės reikšmių pasiskirstymas

Atskirų lygintų dvigarsių porų pirmojo dėmens procentinės trukmės vidurkiai irgi patvirtina nustatytąsias tendencijas (žr. 7 pav.). Pirmiausia paminėtina, kad šioje dvigarsių grupėje su dėmenimis *i*, *u* nematyti labai didelių skirtumų tarp akūtinių ir cirkumfleksinių dėmenų, jų trukmė varijuoja tarp 40–60 proc. viso dvigarsio trukmės. Trumpiausias yra Jurbarko cirkumfleksinio $\langle u \rangle m$ dėmuo – 40,6 proc., ilgiausi – akūtinių Vilkaviškio $\langle i \rangle r$, Jurbarko $\langle u \rangle r$ dėmenys – abu po 59,1 proc. Grafike matyti akivaizdūs savaiminės trukmės (priklausantys nuo skiemens centro sudaromųjų garsų, o ne tiek nuo priegaidės) skirtumai: dvigarsių dėmenys *i*, *u* ilgiausi linkę būti šalia sonanto *r*, trumpiausi – šalia *m*, *n*. Išryškunami ir su priegaidėmis siejami skirtumai: Vilkaviškio šnekteje 5 atvejais iš 8, o Jurbarko – net 7 iš 8 ilgesni yra akūtinių dvigarsių dėmenys, taigi šis objektyviausias matavimas patvirtina stipresnį akūtinių dėmenų ilginimą Jurbarko apylinkėse.

7 pav. Atskirų dvigarsių pirmojo dėmens procentinės trukmės vidurkiai

Statistinis pirmųjų dėmenų procentinės trukmės vertinimas taip pat rodo, kad Jurbarko šnekte akūtinių dvigarsių dėmenys i , u statistiškai reikšmingai ilgesni už atitinkamų cirkumfleksinių (žr. 3 lent.): šiuo atveju $T(2,549156057) > t(1,968293255)$, o $p(0,01132068) < 0,05$. Vilkaviškio šnektos lygintų trukmės reikšmių statistinis skirtumas nepakankamas: $T(0,594895476) < t(1,968293255)$, o $p(0,552383706) > 0,05$.

3 lentelė. Dvigarsių pirmojo dėmens procentinės trukmės statistinis vertinimas

Vietovė Priegaidė Statistiniai parametrai	Vilkaviškis		Jurbarkas	
	Akūtas	Cirkumfleksas	Akūtas	Cirkumfleksas
Vidurkis (proc.)	50,761	50,090	50,593	48,414
Dispersija	104,447	79,023	55,545	49,641
Standartinis nuokrypis (proc.)	10,220	8,890	7,453	7,046
Matavimų skaičius	144	144	144	144
T reikšmė	0,594895476		2,549156057	
p reikšmė ($T \leq t$) (dvipusė alternatyva)	0,552383706		0,01132068	
t kritinė reikšmė (dvipusė alternatyva)	1,968293255		1,968293255	

Apibendrinant procentinės trukmės rezultatus, galima teigti, kad ši tyrimo dalis patikimai patvirtino stipresnį akūtinių dvigarsių dėmenų i , u ilginimą Jurbarko šnekte. Ankstesnio Šakių šnektos tyrimo duomenimis, Šakių apylinkėse patikimo atitinkamų pirmųjų dėmenų procentinės trukmės skirtumo nenustatyta, vienais atvejais buvo ilgesni akūtinių, kitais – cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys, skirtumo nepatvirtino ir statistinis vertinimas (plačiau žr. Bakšienė 2014: 208–211). Statistiniais kriterijais remiamas trukmės duomenų imčių skirtumas yra svarbus argumentas laikyti Jurbarko šnektos akūtinius dėmenis i , u pusilgiais, ypač atsižvelgiant dar ir į tai, kad Jurbarko apylinkėse, kaip ir Šakių, esama tęstinės priegaidės, dėl kurios cirkumfleksinės prigimties dvigarsiuose pabrėžiamas ne tik antrasis, bet ir pirmasis dėmuo. Tačiau akūtiniai dėmenys i , u už pastaruosius, pabrėžtus tęstine priegaide¹⁰, yra dar ilgėlesni.

5. REZULTATŲ APIBENDRINIMAS IR INTERPRETACIJOS

Apibendrinant šio ir ankstesniojo Šakių šnektos tyrimų rezultatus, pirmiausia dar kartą atkreiptinas dėmesys į skirtingą tiriamųjų šnektų padėtį cirkumfleksinių skiemenų realizacijos atžvilgiu: Jurbarko ir Šakių apylinkėse turimas ryškus cirkumflekso alotonas – tęstinė priegaidė, kai pabrėžiami abu dvigarsių dėmenys, o Vilkaviškio šnekte tęstinė priegaidės nėra, čia cirkumflekso spūdis koncentruojamas tik ant antrojo dvigarsio dėmens (žr. LKA 1982: žemėl. Nr. 106). Šie alotonų skirtumai neabejotinai nulemia analizuojamųjų dvigarsių kiekybės santykius.

1. Dvigarsių su dėmenimis i , u **bendrosios trukmės** tyrimo rezultatai atskleidė, kad Vilkaviškio šnekte kiek ilgesni yra cirkumfleksiniai dvigarsiai, jų trukmės skirtumas nuo akūtinių reikšmingas ir statistiškai. Greičiausiai tai lemia tik stipriau pailginamas antrasis cirkumfleksinių dvigarsių dėmuo, nes tiek akūtinių, tiek cirkumfleksinių dvigarsių pirmųjų

¹⁰ Ankstesniuose chrestomatiniuose dialektologijos veikaluose tęstinę priegaidę turinčiuose dvigarsiuose buvo įprasta žymėti pusilgius pirmuosius dėmenis i , u , o akūtiniuose jie aptariamajame plote buvo laikomi trumpais. Tai gana paradoksalus vertinimas, nes cirkumfleksinės prigimties dvigarsių pirmieji dėmenys buvo laikomi ilgesniais už akūtinių (platesnę apžvalgą žr. Bakšienė 2014: 195–197).

dėmenų trukmė Vilkaviškio apylinkėse yra labai panaši (žr. toliau). Jurbarko ir Šakių apylinkėse bendroji dvigarsių trukmė nuo priegaidės beveik nepriklauso, nors truputį ilgesni linkę būti akūtiniai dvigarsiai, tačiau šis skirtumas nėra statistiškai patikimas. Taigi pagal analizuotų dvigarsių bendrosios trukmės duomenis atsiskiria Vilkaviškio ir Šakių–Jurbarko arealai.

2. Aptariamųjų dvigarsių **pirmojo dėmens** trukmės (tiek absoliučiosios, tiek ir procentinės trukmės duomenys iš esmės parodė tas pačias tendencijas) apibendrinti duomenys (žr. 4, 5 lent.) leido dar aiškiau diferencijuoti tiriamąsias šnekta: Vilkaviškio šnektoje nesama esminio skirtumo tarp akūtinių ir cirkumfleksinių dvigarsių dėmenų; Jurbarko apylinkėse nustatyti ilgesni akūtinių dvigarsių dėmenys, skirtumas reikšmingas ir statistiškai; Šakių šnekta duomenys prieštaringi: pagal absoliučiąją trukmę ilgesni atrodo akūtinių dvigarsių dėmenys, pagal procentinę – kiek ilgesni cirkumfleksinių, tačiau statistiškai skirtumai nereikšmingi nė vienu atveju. Remiantis šiais tyrimo rezultatais, galima teigti, kad akūtinių dvigarsių dėmenų *i, u* ilgėjimas vakarinėje kauniškių patarmės dalyje stiprėja einant siaurės kryptimi.

4 lentelė. Balsių ir dvigarsių pirmųjų dėmenų absoliučiosios trukmės santykiai

Trukmė Šnekta	Balsiai <i>i, u</i> (ms)	Tvp <i>i, u</i> (ms)	Tvg <i>i, u</i> (ms)	Trukmės santykiai		
				Balsiai <i>i, u</i> : tvp <i>i, u</i> : tvg <i>i, u</i>		
Jrb	66	85	81	1	1,29	1,23
Šk	63	102	98	1	1,62	1,56
Vlkv	75	93	96	1	1,24	1,28

5 lentelė. Dvigarsių dėmenų procentinės trukmės santykiai

Trukmė Šnekta	Tvp <i>i, u</i> (proc.)	Tvg <i>i, u</i> (proc.)	Trukmės santykiai	
			tvp <i>i, u</i> : tvg <i>i, u</i>	
Jrb	50,6	48,4	1,05	1
Šk	53,6	55	1	1,03
Vlkv	50,8	50,1	1,01	1

3. Norint aiškiau atsakyti į klausimą, keltą tyrimo pradžioje, – ar akūtinių dvigarsių dėmenys aprašomajame plote yra laikytini trumpaisiais, ar pusilgiais, – pabandyta juos bent minimaliai palyginti su atitinkamų šnektų žodžio kamieno **kirčiuotais trumpaisiais balsiais *i, u*** (žr. 4 lent.). Tiesa, labai patikimu šio lyginimo laikyti negalima, nes duomenys surinkti iš skirtingų tyrimų¹¹ ir operuojama tik absoliučiosios trukmės reikšmėmis, tačiau tam tikras pirmines trukmės tendencijas galima išvelgti. Matyti, kad visose tirtose šnektose tiek akūtinių, tiek cirkumfleksinių dvigarsių dėmenys gerokai ilgesni už balsius. Labiausiai balsių ir dvigarsių dėmenų trukmė skiriasi Šakių šnektoje – maždaug pusantro karto, likusiose abiejose šnektose trukmės skirtumas kiek mažesnis – dvigarsių dėmenys ilgesni už balsius maždaug 1,3 karto. Šis lyginimas patvirtino tendenciją, kad akūtinių dvigarsių dėmenys stipriau linkstama ilginti šnektose, turinčiose tęstinę priegaidę, t. y. Šakių ir Jurbarko apylinkėse, – čia jie linkę būti ilgesni už cirkumfleksinius dėmenys, kurie dėl tęstinės priegaidės visuotinai traktuojami kaip pusilgiai. Taigi bent jau pačioje siaurinėje kauniškių dalyje akūtinių dvigarsių dėmenys *i, u* taip pat laikytini pusilgiais, o Vilkaviškio arealui šiuo klausimu ateityje dar reikėtų atlikti išsamesnių tyrimų.

¹¹ Šakių šnekta balsių *i, u* trukmės duomenys imti iš R. Bacevičiūtės (2004) straipsnio; Jurbarko ir Vilkaviškio atitinkamų balsių trukmė apskaičiuota iš kitam tyrimui (žr. Bakšienė 2022) įrašytos medžiagos. Suprantama, kad skirtingu metu ir iš skirtingų kalbėtojų įrašyti duomenys gali būti tinkami tik labai preliminarioms pastaboms.

4. Vertinant šių tyrimų rezultatus **viso lietuvių kalbos ploto kontekste**, galima teigti, kad šiaurinės kauniškių šnektos akūtinių dvigarsių su dėmenimis *i*, *u* tarimo atžvilgiu neišsiskiria nei iš kitų lietuvių šnektų, nei iš visos akūtinių dvigarsių sistemos – kaip ir dvigarsiai su dėmenimis *a*, *e* (plačiau žr. Bakšienė 2014), taip ir analizuojamieji dvigarsiai šiame plote taip pat tariami pailgėję, tik, kaip jau minėta, greičiausiai išlaiko trumpojo balsio kokybinius požymius¹². Į šį kauniškių prozodijos ypatumą atsižvelgtina ir kodifikuojant bendrinės tarties normas (jei vis dar remiamasi šios patarmės fonologine sandara), nes iš principo lietuvių kalbos plote nesama aptariamųjų dėmenų neilginančių šnektų, trumpųjų dėmenų tarimas čia prieštarautų bendrajai akūtinių dvigarsių prozodinių požymių struktūrai.

LITERATŪRA

- Bacevičiūtė Rima 2004: *Šakių šnektos prozodija ir vokalizmas* [Šakiai Subdialect: Its Prosody and Vowel System], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bacevičiūtė Rima, Leskauskaitė Asta 2004: Akūtinių dvigarsių pirmųjų dėmenų *i*, *u* trukmė aukštaičių šnektose [Quantity of First Components [i], [u] of Acute Diphthongs in Aukštaitian Subdialects]. – *Baltų ir kitų kalbų fonetikos ir akcentologijos problemos*, ats. red. G. Akelaitienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 9–20.
- Bakšienė Rima 2014: Vakarų aukštaičių kauniškių dvigarsiai: kiekybės santykiai [Diphthongs of Western Aukštaitian of Kaunas: Quantitative Ratio]. – *Acta Linguistica Lithuanica* 71, 193–214.
- Bakšienė Rima 2022: *Vakarų aukštaičiai kauniškiai: arealai ir diferenciniai požymiai* [Western Aukštaitian of Kaunas: Areas and Differential Features], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bakšienė Rima, Čepaitienė Agnė 2024: *Tarptautinės fonetinės abėcėlės rašmenys lietuvių tarmėtyroje* [International Phonetic Alphabet Characters in Lithuanian Dialectology], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. DOI: <https://doi.org/10.35321/e-pub.135.tfa-lietuviu-tarmetyroje>.
- Bielinskienė Agnė, Kazlauskienė Asta, Rimkutė Erika, Tamošiūnaitė Aurelija 2014: *Lietuvių bendrinė kalba: normos ir vartoseną* [Standard Lithuanian Language: Norms and Usage], Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Čekanavičius Vydas, Murauskas Gediminas 2000: *Statistika ir jos taikymai I* [Statistics and its Applications I], Vilnius: Vilspa.
- Čičirkaitė Ramunė 2019: *Vilniaus kalbos fonetinių ypatybių socialinės reikšmės: stigmatizuojamas ilginimas ir santykis su žiniasklaidos kalba* [Social Meanings of Phonetic Variation of Vilnius Speech: Stigmatised Lengthening and Relation to Media Language]: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kruopis Julius 1993: *Matematinė statistika* [Mathematical Statistics], Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Lapinskas Remigijus 2010: *Pats trumpiausias taikomosios statistikos kursas su R* [The Shortest Course in Applied Statistics using R], Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internete: <https://web.vu.lt/mif/a.reklaite/files/2013/02/2010.01-Pats-trumpiausias-su-R.pdf>.

---

¹² Rengiamame platesniame tyrime, kurio dalis yra šio straipsnio analizė, numatoma išsamiai ištirti būtent Vil-kaviškio ir Jurbarko apylinkių dvigarsių dėmenų *i*, *u* kokybės požymius, nes anksčiau šiuo atžvilgiu daugiausia dėmesio buvo skirta tik Šakių šnektai. Paminėtina, kad minėtoje VLKK rekomendacijoje, nurodančioje aptariamųjų dvigarsių tarimą, tuo atveju, kai laisvesniame bendrinės kalbos stiliuje neprieštaraujama pusilgiams jų dėmenims, teikiami tik kokybiškai trumpieji pirmieji dėmenys *i*, *u* (TFA žymimi [i] ir [ʊ], pvz.: [i¹p¹r¹l¹k¹es] ~ *pilkas*, [i¹k¹ʊ¹r¹t¹i] ~ *kūrti*) (plačiau žr. VLKK 2021). Taigi aptariamųjų dėmenų kokybės klausimas taip pat išlieka aktualus.

- LKA 1982: *Lietuvių kalbos atlasas 2: Fonetika* [Lithuanian Language Atlas 2: Phonetics], red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas.
- LKTCh 2004: *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* [Lithuanian Dialects Reader], sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Pakerys Antanas 1982: *Lietuvių bendrinės kalbos prozodija* [Prosody of the Standard Lithuanian Language], Vilnius: Mokslas.
- Pupkis Aldonas 2020: *Lietuvių bendrinė tartis. Norminimo istorija ir dabartis* [Standard Lithuanian Pronunciation: the History and Presence of Standardisation], Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Švageris Evaldas 2015: *Lietuvių ir latvių tarmių monofongų priegaidžių akustiniai požymiai: lyginamoji analizė* [Acoustic Characteristics of Monophthong Pitch Accents in Lithuanian and Latvian Dialects: a Comparative Analysis]: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Švageris Evaldas, Urbanavičienė Jolita 2024: *Lietuvių kalbos balsių formantių struktūrą ir trukmę lemiančių veiksnių sąveika bei hierarchija* [Phonetic Distribution of Vowel Quality and Quantity in Standard Lithuanian: a Factorial Analysis], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Vaicekauskienė Loreta 2017: Du sąmonės lygmenys, dvi geriausios kalbos, vienas standartas [Two Levels of Consciousness, Two Best Languages, One Standard]. – *Lietuvių kalbos idealai*, sud. L. Vaicekauskienė, Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 111–142.
- Vaišnienė Daiva, Bacevičiūtė Rima 2005: Dėl pietų žemaičių raseiniškių ir šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių dvigarsių [i, u + l, m, n, r] [Concerning the Semi-diphthongs [i, u + l, m, n, r] in Southern Žemaitian of Raseiniai and North-Western Aukštaitian of Kaunas]. – *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 1, vyr. red. D. Mikulėnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 292–303.
- VAKKKA 2005: *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai* [Western Aukštaitian of Kaunas and Aukštaitian of Klaipėda region]: *mokomoji knyga*, sud. R. Bacevičiūtė, D. Mikulėnienė, V. Salienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- VLKK 2021: *Rekomendacija „Dėl pagrindinių bendrinės lietuvių kalbos tarties normų“* [Recommendation on Basic Norms for Pronunciation of Standard Lithuanian Language] (2021 m. gruodžio 16 d. Nr. PN-18 (k-26)). Prieiga internete: <https://www.vlkk.lt/aktualiausiasios-temos/tartis-ir-kirciavimas/26-pagrindiniai-tarties-reikalavimai>.
- Zinkevičius Zigmas 1994: *Lietuvių kalbos dialektologija* [Lithuanian Dialectology], Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Zinkevičius Zigmas 2006: *Lietuvių tarmių kilmė* [Origin of Lithuanian Dialects], Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

SUTRUMPINIMAI

- Jrb – Jurbarkas
ms – milisekundė
proc. – procentas
T – Studento kriterijaus reikšmė
t – kritinė 95 proc. tikimybės reikšmė
p – 0,05 reikšmingumo lygmens reikšmė

Šk – Šakiai
tvp – akūtas, tvirtapradė priegaidė
tv̄g – cirkumfleksas, tvirtagalė priegaidė
VAK – vakarų aukštaičiai kauniškiai
Vlkv – Vilkaviškis

RIMA BAKŠIENĖ

ONCE AGAIN ON THE QUANTITY OF ELEMENTS *I*, *U* IN MIXED DIPHTHONGS: DO THEY REALLY NOT LENGTHEN IN THE DIALECT AREA CLOSEST TO THE STANDARD LANGUAGE?

Summary

The article analyses the quantity of the elements *i* and *u* in mixed diphthongs in the northwestern part of the Western Aukštaitian subdialect of Kaunas, which encompasses the local dialects of Jurbarkas, Šakiai, and Vilkaviškis. The phonological and prosodic structure of these regional dialects is most commonly used as a basis for codifying the norms of standard pronunciation. As the established pronunciation of the acute syllables of this type in the standard language is still a subject of debate (whether they are short or semi-long), it is essential to identify their prosodic features in those local dialects that have traditionally been considered an area where the elements *i*, *u* do not lengthen and which stands out from the rest of the Lithuanian language system.

The study employed experimental phonetic methods, and the statistical significance of differences in duration values across samples was assessed using the Student's *t*-test. The total duration of both acute and circumflex mixed diphthongs, as well as the absolute duration of their initial elements *i* and *u* in milliseconds (ms) were analyzed. Additionally, the percentage duration of the initial elements relative to the total duration of the mixed diphthong was calculated.

It was found that in terms of total duration, only the circumflex mixed diphthongs in the Vilkaviškis local dialect are slightly longer, and the difference in their duration is statistically significant. In the areas of Jurbarkas and Šakiai, the total duration of mixed diphthongs is almost independent of pitch accent, although acute mixed diphthongs tend to be slightly longer. However, this difference is not statistically reliable.

The results of the study of the initial element duration revealed no significant difference between the acute and circumflex mixed diphthong elements in the Vilkaviškis local dialect. In the Jurbarkas area, the elements of acute mixed diphthongs were found to be longer, with the difference being statistically significant. The data from the Šakiai local dialect are inconsistent. Thus, the lengthening of *i* and *u* in acute mixed diphthongs in the western part of the Kaunas subdialect becomes more pronounced toward the north.

A comparison of the findings in the present study with data from previous research on the duration of short vowels *i* and *u* shows that, in all the local dialects examined, the elements of both acute and circumflex mixed diphthongs are noticeably longer than the corresponding vowels. The lengthening of the elements of acute mixed diphthongs tends to be stronger in local dialects with a continued pitch accent, namely in the area of Šakiai and Jurbarkas. Therefore, in the northernmost part of the Kaunas subdialect, the elements *i* and *u* in acute mixed diphthongs can also be considered semi-long. Meanwhile, more detailed studies on this question are still needed in the Vilkaviškis area.

The summarized results of the study confirmed that in terms of the pronunciation of the elements *i*, *u* in acute mixed diphthongs, the northern local dialects within the Kaunas subdialect do not differ either from other Lithuanian local dialects or from the overall system of acute mixed diphthongs; here, too, the elements are pronounced with lengthening, while retaining the qualitative features of short vowels. Thus, it is likely that

there are no local dialects within the entire Lithuanian language area in which these elements remain unlengthened, as the pronunciation of short elements would contradict the overall prosodic structure of acute mixed diphthongs.